

**Формування управлінської компетентності майбутніх економістів у
культурно-освітньому середовищі
вищого навчального закладу**

У статті розглянуто здійснено аналіз наукових праць з проблем створення культурно-освітнього середовища вищого навчального закладу, визначено його суть як комплекс організаційно-педагогічних умов для впровадження авторської моделі формування управлінської компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Ключові слова: культурно-освітнє середовище вищого навчального закладу, управлінська компетентність, майбутні економісти, менеджери, модель.

Постановка проблеми. В умовах конкуренції на ринку праці особливого значення набуває проблема якості підготовки майбутнього керівника – фахівця, здатного не тільки ефективно виконувати свої основні функції (управлінську, інформаційну, адаптивну, комунікативну, соціальну), а й з високим рівнем управлінської культури досягати поставлених цілей у різних сферах своєї професійної діяльності та життєдіяльності.

Відомою соціальною закономірністю виступає те, що успіх суспільного розвитку визначальним чином залежить від міри відповідності традицій новим соціальним відносинам. Утім, і те, й інше знаходиться у площині культури. Культура – це контекст, у якому відбувається становлення особистості, й власне існують всі суспільні явища [6]. Зокрема, система вищої освіти та її середовище виступають осередками формування особистості фахівця компетентного й конкурентоздатного. Освітнє середовище виконує фундаментальну місію – це введення особистості до світу культури на різних етапах її життя, створюючи тим самим надійний канал передачі і творення соціокультурного досвіду людства [5]. Ось чому таким важливим є аспект професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах культурно-освітнього середовища, що значною мірою впливає на формування професійної компетентності майбутнього керівника, дійсно готового до змін, й здатного змінити усталену роками ілюзію змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки менеджерів в економічних вищих навчальних закладах висвітлювалася в наукових працях О. Аксьонової, І. Беха, Н. Давиденко, А. Кудашева, Г.Я. Дутки, Е. Лисс. Дослідженню проблем формування управлінської компетентності присвятили свої наукові праці І. Васюков, Р. Вдовиченко, Г. Єльнікова. Вивченню проблеми підготовки управлінських кадрів у системі підвищення кваліфікації приділили увагу Ю. Забродін, Д. Чемерис, А. Ліпенцев. Психологічна складова менеджменту в економіці та підприємстві відображена в дослідженнях І. Ладанова, Л. Орбан-Лембрик, Л. Столяренко, В. Танаєва, І. Карнауха, Ю. Швалба.

Водночас слід зазначити, що питання формування професійної компетентності фахівців у культурно-освітньому середовищі вищого навчального закладу порушується лише контекстно в окремих публікаціях, присвячених формуванню професійної культури (Л. Герганов, А. Каленський, М. Михнюк, О. Пілевич). Хоча проблему формування професійної культури досліджують учені самих різних галузей науки: філософи, соціологи, юристи, психологи, педагоги, державні управлінці, менеджери, політики, медики, юристи, військові тощо. Так, професійну культуру управлінців спортивної сфери, державних службовців, офіцерів, в контексті соціальних трансформацій досліджують учені-соціологи (П. Амбарова, Н. Голівкіна, О. Заслонкіна, Л. Максимова). Проте культурно-освітнє середовище вищого навчального закладу як одна з головних організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фахівців економічних вищих навчальних закладів перебуває поза увагою вітчизняних дослідників.

Мета статті полягає в моделюванні процесу формування управлінської компетентності майбутніх менеджерів та її запровадженні в культурно-освітнє середовище вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Україна – це країна з великим потенціалом конкурентоспроможності, проте не реалізованим, який падає тому, що зменшуються можливості самореалізації, самовдосконалення та розвитку людини

в результаті неефективного менеджменту на всіх рівнях. Виникає абсолютно абсурдна ситуація, коли країна, маючи велику кількість спеціалістів з вищою освітою, й при цьому відчуває нестачу в компетентних, практико-орієнтованих управлінських кадрах [3]. Багаточисельні дослідження різних галузей національної економіки констатують низку суб'єктивних та об'єктивних причин такого стану. Проте педагогічна наука вбачає в цьому, насамперед, низьку якість професійної підготовки майбутніх фахівців; недостатній рівень сформованості у них професійної культури; неефективну систему управління на всіх рівнях суспільних інституцій тощо [2;3;5].

Відтак, потреба в сучасній соціально ефективній системі вищої професійної підготовки менеджерів нової генерації є вимогою часу. Для задоволення цих потреб необхідно постійно вносити корективи у зміст навчання майбутніх фахівців для усіх галузей економіки, напрямів, спеціальностей, оскільки діяльність різних у різних сферах господарювання потребує управління. З огляду на сучасні вимоги роботодавців до випускників вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) сучасні науковці дотримуються єдиної точки зору, що результатом професійної підготовки фахівців слід розглядати набуту ними в процесі навчання систему компетентностей, до якої входить зокрема й управлінська. Така система компетентностей в багатьох наукових працях розглядається як складова професійної культури майбутніх фахівців і зазвичай, на ефективність її формування впливає рівень сформованості культурно-освітнього середовища вищого навчального закладу. На це вказують у своїх дослідженнях вітчизняні учені: В. Болгаріна, О. Бондарь, Ю. Жук, О. Савченко. Поступово з'являються прихильники культурологічного підходу до управління навчальним закладом, формування професійної культури і професійної компетентності (С. Бігунова, Л. Мазай, Е. Мовсесян, О. Шевченко). Проблема формування й організації культурно-освітнього середовища у вищому навчальному закладі порушується в наукових працях Є. Белозерцева, С. Климова, Н. Соловйової, Г. Тенюкова, С. Шалової, Д. Шамсутдінової. Нажаль, в наукових працях вітчизняних педагогів-

дослідників дане питання розглядається аспектно, в окремих статтях, а здійснений аналіз рівня його розвитку здебільшого поверхневий.

На основі вивчення зазначених вище наукових праць нами здійснено експлікацію поняття «культурно-освітнє середовище вищого навчального закладу», під яким розуміємо «сукупність інформаційно-пізнавальних, соціальних і духовно-моральних чинників та умов, які, з однієї сторони, створюють простір професійного і культурного самовизначення особистості студента у відповідності з його індивідуальними особливостями, потребами і культурними вподобаннями, а з іншої – сферу формування траєкторії професійно-особистісного розвитку кожного, хто навчається, перетворюючи інтелектуальну активність в особистісну культуру» [7]. Його можливості в наукових працях представлено достатньо широко – від формування знань, умінь, навичок і здатності використовувати їх в діяльності – до формування загальної і професійної культури, толерантності, науково-професійної творчості тощо.

У наукових працях за результатами проведених досліджень та педагогічних експериментів доведено, що створення культурно-освітнього середовища сприяє включенню студентів у культурно-соціальні зв'язки різного типу й рівня; розвитку його мотиваційно-сміслової сфери, побудові навчального процесу на основі формування продуктивного досвіду, індивідуалізації процесу навчання на основі формування й реалізації продуктивного досвіду; індивідуалізації процесу навчання на основі формування і реалізації індивідуальних освітніх програм.

З огляду на ці властивості і характеристики ми розглядаємо культурно-освітнє середовище ВНЗ як комплекс організаційно-педагогічних умов для формування управлінської компетентності майбутніх менеджерів, модель якої нами презентовано нижче.

На думку науковців, критерієм працездатності моделі є ступень її адекватності дійсності. З цього положення будемо виходити при моделюванні формування управлінської компетентності майбутніх менеджерів. Своїм завданням ми вбачали наближення моделі формування управлінської компетентності здобувачів вищої освіти галузі знань «Управління й

адміністрування» 07, до якої сьогодні відносять спеціальності «облік і оподаткування», «фінанси, банківська справа та страхування», «менеджмент», «публічне управління та адміністрування», «маркетинг», «підприємництво, торгівля та біржова діяльність» як споріднених за типом професій «людина–людина», до реалій професійної підготовки фахівців у ВНЗ. Під формуванням управлінської компетентності студентів розуміємо здійснення навчально-пізнавальної діяльності, в умовах певного культурно-освітнього середовища, спрямованого на одержання суб'єктивно нового (для кожного конкретного студента) результату» [2]. Цей вид діяльності (за визначенням) науковців віднесено до продуктивної, а тому, за визначенням О. Новікова, виникає необхідність її організації, тобто застосування методології.

Таким чином, формування управлінської компетентності у студентів зазначеної вище галузі знань є цілеспрямованим процесом, яким управляє викладач (саме він визначає мету, цілі, а отже, шляхи досягнення результату). Логічну структуру діяльності визначають елементи: суб'єкт, об'єкт, предмет, форми, засоби, методи й характеристики діяльності, властивості, умови, норми її результат.

Слід зазначити, що формування управлінської компетентності у студентів як навчально-пізнавальна діяльність здійснюється під час професійної підготовки в ВНЗ і завжди спирається на сукупність теорій, положень, принципів, які складають її основу.

Отже, першим компонентом моделі, розробленої нами і зображеної на рис. 1, вважаємо, має бути *соціальне замовлення* на підготовку економістів із сформованою управлінською компетентністю. Адже суспільство нині потребує компетентних фахівців, здатних швидко адаптуватись до змін на сучасному ринку праці, самовдосконалюватись, постійно розвиватись і самостійно та гнучко управляти цими процесами.

Соціальне замовлення може бути реалізоване через засвоєння змісту навчання. Йдеться про структуру, зміст і обсяг навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття вищої освіти й певної кваліфікації [4].

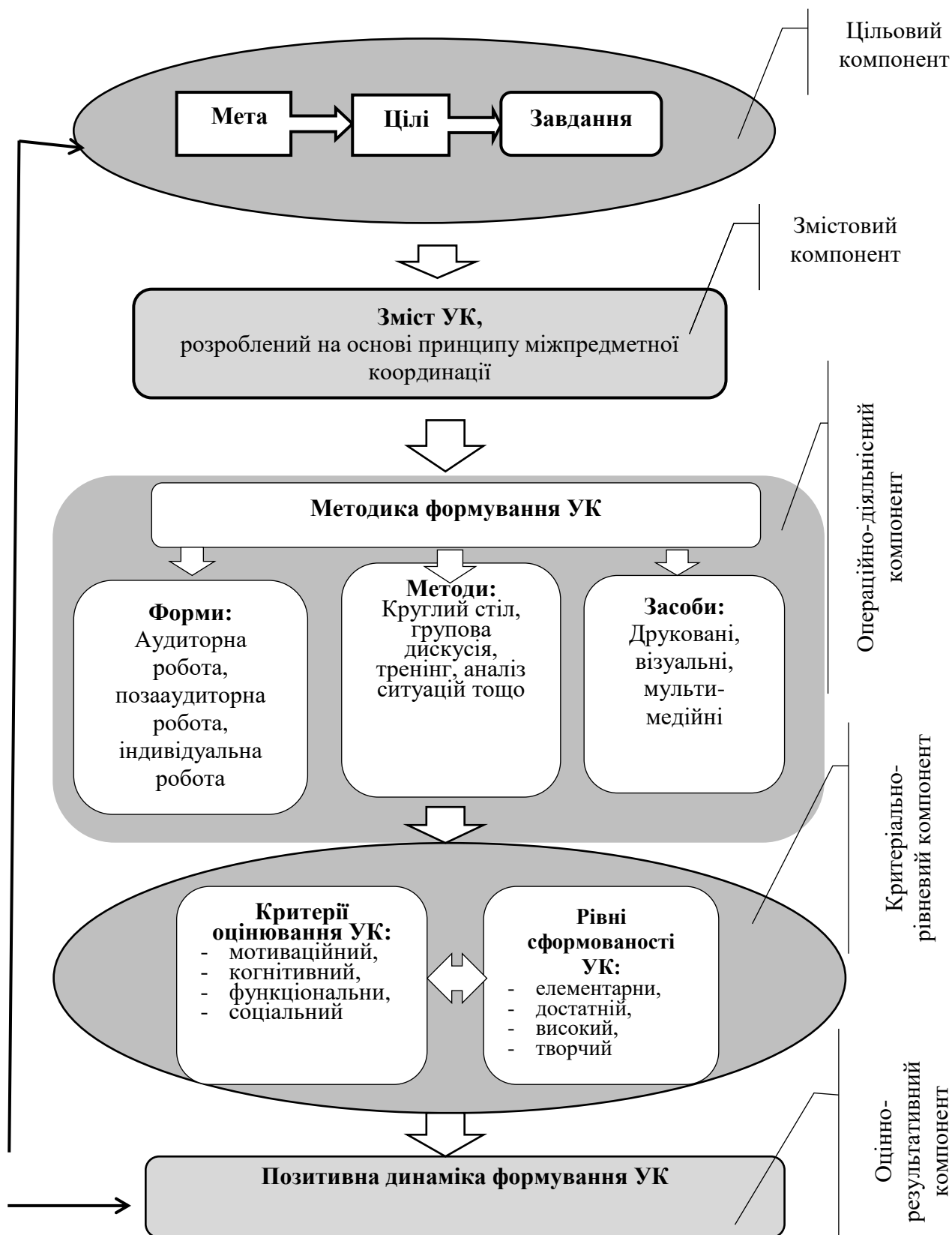


Рис. 1. Модель формування управлінської компетентності бакалаврів економічних спеціальностей [2]

У нашому дослідженні зміст навчання корелює із змістом і структурою управлінської компетентності бакалаврів галузі знань «Управління та

адміністрування». У цьому процесі науково-педагогічні працівники й студенти взаємодіють на суб'єкт-суб'єктній основі.

Оскільки формування управлінської компетентності в культурно-освітньому середовищі ВНЗ за своєю суттю є процесом реалізації інноваційної діяльності, спрямованою як на об'єктивно, так і суб'єктивно новий (для цього фахівця або цієї організації) результат, ми, будемо його розглядати як повний завершений цикл продуктивної діяльності, який реалізується в «певній часовій послідовності по фазам, стадіям і етапам» [1, с. 8].

Керуючою підсистемою зазначеної вище моделі формування управлінської компетентності бакалаврів економічних спеціальностей є викладач менеджерських дисциплін, який ставить мету, визначає шляхи її досягнення й оцінює одержаний результат» [2]. Керованою підсистемою може бути зміст навчальної дисципліни, розроблення певної технології або методики її вивчення, а також студент ВНЗ. Оскільки йдеться про навчальну діяльність, то зазначимо, що основним компонентом у ній визначені *потреби*. Потреби конкретизуються в *мотивах*, які спонукають людину до певної діяльності. У свою чергу мотиви зумовлюють визначення *мети* як суб'єктивного образу бажаного результату, будь-якої дії. Ця мета конкретизується низкою цілей, зокрема: 1) формування професійних знань, умінь і навичок; 2) формування управлінської компетентності; 3) формування мотивів і механізмів саморозвитку, саморегуляції, саморефлексії для майбутньої професійної діяльності.

Відповідно до мети і цілей моделі нами визначено такі завдання: скорегувати зміст професійної підготовки відповідно до сучасних потреб роботодавців, визначити методи і засоби навчання, адекватні змісту навчання; відбирати найбільш важливу інформацію про характер та зміст менеджерської діяльності в професійному полі; мотивувати студентів до здобуття нових знань і самонавчання; висвітлити шляхи використання менеджменту у майбутній професійній діяльності. Вважаємо, що ці завдання являють собою значущий комплекс компонентів загальної мети і виражають відношення навчальних дисциплін (у нашому випадку на прикладі дисципліни «Менеджмент»,

«Самоменеджмент», «Управлінське документування», «Розвиток управлінських компетентностей») до зовнішніх та внутрішніх економічних умов, явищ, без яких неможливе його існування» [2]. Таким чином, визначена інтегрована мета, цілі і комплекс завдань у нашій моделі поєднано в *цільовий компонент*.

З огляду на те, що зміст управлінської компетентності бакалаврів економічних спеціальностей є складним інтегрованим утворенням, у моделі він визначається як її окремий *змістовий компонент*, який можна розглядати як окрему підсистему, і тому характеризує представлену модель як комплексну [2]. Його реалізація здійснюється через операційно-діяльнісний компонент як методика – форми, методи та засоби організації навчання студентів. Цей компонент моделі є тим самим інструментом, що дасть змогу підвищити якість професійної підготовки менеджерів та їх готовність і здатність виконувати управлінські функції. Реалізації цільового компоненту наближена до одержання запланованого результату.

В моделі *оцінно-результативний компонент* містить чотири критерії і рівні оцінювання: *мотиваційний*, який спрямований на виявлення намірювань студентів до менеджерської діяльності (відображає готовність до формування управлінської компетентності, вироблення необхідних практичних навичок, що дозволяють компетентно здійснювати цю діяльність в майбутньому); *когнітивний*, що включає володіння професійно-значущими знаннями: спеціальні, психологічні, управлінські, науково-методичні, предметні, технологічні, знання соціокультурного контексту, що включають правила і соціальні норми, етикет, традиції, культуру, правила ведення бізнесу, комунікативної поведінки, знання стратегій тощо.; *функціональний* спрямований на формування вмінь володіти технологіями реалізації виробничих і управлінських функцій, реалізовувати типові та нестандартні завдання у процесі професійної діяльності, приймати рішення; організувати, стимулювати, аналізувати результативність діяльності; удосконалювати професійно-комунікативну функцію, розвивати колектив організації чи її підсистеми; *соціальний*, спрямований на оптимізацію людського ресурсу вже в соціально-культурному середовищі організації і передбачає діяльність менеджера із забезпечення організації кваліфікованими,

високоморальними кадрами, що створює психологічний базис для формування сприятливого мікроклімату щодо розвитку всіх членів колективу» [3].

Зазначені критерії мають позитивний вплив на ефективність формування управлінської компетентності здобувачів вищої освіти. Нами було зроблено припущення, що саме в культурно-освітньому середовищі ВНЗ підвищується позитивна мотивація як у студентів так і викладачів, більш активно запроваджуються особистісно розвивальні технології, підвищується якість професійної підготовки. Також відбувається трансформація наукових підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців, формування в них управлінської компетентності.

Висновки. Дана модель має певні переваги, а саме: розширюються можливості реалізації потенціалу змісту навчання. Формуються не тільки знання, уміння й навички студентів, але й їхній професійний та культурний світогляд, творче мислення, критичний погляд на систему управління тощо. Разом з цим, підвищується ефективність навчально-пізнавального процесу з підготовки компетентних фахівців із сформованою управлінською компетентністю, вмотивованою, активною соціальною поведінкою, які володіють комплексом альтернативних підходів до прийняття управлінських рішень.

Література:

1. Бех І. Д. Становлення професіонала в сучасних соціальних умовах / Іван Дмитрович Бех // Теорія і практика управління соц. системами. – 2008. – № 2. – С. 109–115.
2. Грушева А.А. Формування управлінської компетентності бакалаврів економічних спеціальностей у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Алла Андріївна Грушева. – Київ, 2012. – 247 с.
3. Грушева А.А. Моделювання управлінської компетентності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю / А. А. Грушева // Професійна освіта: проблеми і перспективи № 7. – 2014. – С. 62-67.
4. Новиков А.М. Методологія / Новиков А.М., Новиков Д.А.. – М. : СИНТЕГ. – 663 с.
5. Культурне середовище ВНЗ як простір формування стилю і способу життя студентів / [Електронний ресурс]: Режим доступу:

http://novyn.kpi.ua/2007-3-2/20_Poberegna.pdf

6. Педагогика: большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. – Мн.: Современное слово, 2005. – 720 с.

7. Пілевич О. Організація культурно-освітнього середовища вищого навчального закладу для формування професійної культури майбутніх фахівців / Оксана Пілевич / Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи. – 2016. – № 8. – С. 76–81.

Грушева А. А., Пилевич О. А. Формирование управленческой компетентности будущих экономистов в культурно-образовательной среде высшего учебного заведения.

В статье рассмотрены осуществлен анализ научных трудов по проблемам создания культурно-образовательной среды высшего учебного заведения, определены его суть как комплекс организационно-педагогических условий для внедрения авторской модели формирования управленческой компетентности будущих специалистов экономических специальностей.

Ключевые слова: культурно-образовательная среда высшего учебного заведения, управленческая компетентность, будущие экономисты, менеджеры, модель.

Grusheva A, Pilevich O. Formation management competence of future economists in cultural and educational environment Higher education institution.

The article deals with the analysis of scientific works on creating cultural and educational environment of the university, its essence is defined as a set of organizational and pedagogical conditions for the implementation of the author's model of managerial competence of specialists in economy.

Key words: cultural-educational environment of the university, management competence, future economists, managers, model